

Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'un Eserlerinde “Çalışma” Teması

Ahmet YILDIZTAŞ

PhD, senior lecturer at SDU University, Kaskelen, Kazakhstan, ahmet.yildiztas@sdu.edu.kz

Özet

Bu makalede, 19. Yüzyılda yaşamış olan Kazakların büyük şairi ve Kazak Edebiyatı'nın da kurucuları arasında gösterilen Abay Kunanbayev ve Türk Edebiyatı'nın en önemli şahsiyetlerinden biri olan M. Akif Ersoy'un eserlerinde geçen “Çalışma” teması ele alınmıştır. Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'a göre bir toplumun gelişmesi için o toplumda yaşayan insanlarda çalışma ahlakını oluşturmak gerekir. Çünkü tembel bir insanın ne kendine ne de yaşadığı topluma vereceği bir katkı yoktur.

Makalede, “Çalışma” teması ile ilgili Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'un manzum ve mensur eserlerinden alınan örnek metinlere yer verilmiştir. Makalede ayrıca Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'un “Çalışma” temasını ele alış biçimleri de karşılaştırılmıştır.

Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy, yaşadıkları toplumların bilgi, medeniyet ve kültür seviyelerinin daha ileriye götürülebilmesi için çok çaba göstermişlerdir. Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'un amacı çok sıkıntı çekmiş olan toplumlarına bir medeniyet sıçraması yaşatmaktır. Böyle büyük bir amacın veya hayalin gerçekleşebilmesi için çok çalışmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Abay Kunanbayev, M. Akif Ersoy, Çalışma, Kazak Halkı

The Theme of “Work” in the Works of Abay Kunanbayev and M. Akif Ersoy

Abstract

This article examines the theme of “Work” in the works of Abay Kunanbayev, the great Kazakh poet who lived in the 19th century and is considered one of the founders of Kazakh literature, and M. Akif Ersoy, one of the most important figures in Turkish literature. According to Abay Kunanbayev and M. Akif Ersoy, in order for a society to develop, it is necessary to create a work ethic in the people living in that society. Because a lazy person has no contribution to make to himself or to the society he lives in. The article includes sample texts taken from the verse and prose works of Abay Kunanbayev and M. Akif Ersoy on the theme of “Work”. The article also compares the ways in which Abay Kunanbayev and M. Akif Ersoy handle the theme of “Work”. Abay Kunanbayev and M. Akif Ersoy made great efforts to further advance the knowledge, civilization and cultural levels of the societies they lived in. The aim of Abay Kunanbayev and M. Akif Ersoy is to make their societies, which have suffered a lot, experience a civilizational leap. In order for such a great aim or dream to come true, it is necessary to work very hard.

Keywords: Abay Kunanbayev, M. Akif Ersoy, Work, Kazakh People

Giriş

"Çalışma, yaşamın sürekliliğini sağlayan sosyal bir faaliyet olarak, geçmiş insanlığın varoluşuna kadar uzanan, insan yaşamının en merkezi alanlarından biridir" [1]

Çalışma, Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'un eserlerinde üzerinde durduğu en önemli temalardan biridir. Bir insanın, bir toplumun başarılı olabilmesinin en birinci şartı çalışmaktır. İnsanlar, bir amaç ve gaye için azimle çalışırlarsa mutlaka başarılı olurlar. Çalışmanın kendisi acı olsa da meyveleri tatlıdır. Kendimize ve topluma faydalı olabilmemizin yolu da çalışmaktan geçmektedir. Her insan hayatında gezmek, eğlenmek ve güzel yaşam sürmek ister ama bu şartların meydana gelebilmesi için çalışmaya ihtiyaç vardır. Abay Kunanbayev ve M. Akif Ersoy'un eserlerinde çalışma teması şöyle geçmektedir:

1. Abay Kunanbayev'de Çalışma teması

"Çalışma" teması, Abay'ın, üzerinde en çok durduğu temalardan birisidir. Çalışmayı, emeği, alın terini değerli görür. Gösteriş budalalarına, zamanımızda her yerde görülen torpil anlayışına karşı çıkar. Abay için önemli olan çalışarak kazanmak, emek harcayarak bir yerlere gelebilmek, dünyaya insanlığa faydalı olabilmektir. Abay, bir şiirinde çalışmayla ilgili şunları dile getirmektedir:

Gayret ile yol alır,

Kaçana da kovana da.

Adalet, şefkat kimde var,

Bu yaraşır doğana.

...

Yavaş yürü doğru bas,

Emeğin gitmez boşuna

Rehber olan usanmaz

Öğretmekten çocuğa" [2] (Öner, 1996: 97)

Abay Kunanbayev, yukarıdaki şiirinde insan için dünyada en önemli şeyin çalışarak, gayret ederek kendine düşen vazifeleri yerine getirmek olduğunu dile getirmektedir. İnsanın dünyadaki çalışması ve gayreti asla zayi olmaz.

Abay, dördüncü sözde dürüstçe çalışıp, Allah'a tevekkül eden insanın, bu çalışmasının karşılığını alacağını şu şekilde ifade eder:

"Quwlıq sawmaq, köz süzip, tilenip, adam sawmaq- önersiz iyttiñ isi. Āweli qudayğa sıyınıp, ekinşi öz qayratıña süyenip, eñbegiñdi saw, eñ- bek qılsañ, qara jer de beredi, qur tastamaydı" [3] (Ayan, 2017: 137).

(Kurnazlık yapmak, göz süzüp, dilenip, adam sömürmek beceriksiz, alçak insanların işidir. Önce Allah'a güvenir, sonra kendi gayret ve çabana dayanarak çalışırsan, kara toprak bile karşılığını verir, boş bırakmaz).

Abay'ı değerli kılan özelliklerin başında, Kazak halkına yol göstericiliği gelir. O, halkı çalışmaya, aydınları araştırma yapmaya, insanlık ideallerini gerçekleştirmeye ve bu yolda emek sarf etmeye çağırır [4] (TDED, 1997: 19).

Abay'ın düşüncesinde "Çalışma marifeti arttırır. Çalışma duyduğu şeyi pekiştirir. İnsan aldığı bilimi düzene sokar, gereklisini gereksizden eleyerek akıllı olur". Bu yüzden de, O, çalışmayı bütün iyiliğin temeli, çalışmaya olan sevgiyi insan hayatının esas önemi ve amacı sayar. Tembelliği ise tüm inatçılığın, ondan meydana gelecek dalkavukluğu tüm zararın, palavrayı düzelmekten ümidini kesen çaresizliğin esas atası diye anlatır.

Allah sana çalışmaya yetecek güç verdi ama sen çalışmıyorsun. Allah sana ilim verdi ama sen okumuyorsun. Allah sana bilinç verdi ama sen onu kaybettin. Sen üşenmeden çalışırsan, sabırla araştırıp, faydalı iş yaparsan zengin olurdu" diye suçlaması da o yüzdendir. [3] (Ayan, 2017: 38).

Abay'a göre insan, çalışma sayesinde ahlaki açıdan da gelişir; ailesine, anne-babasına, dostlarına, arkadaşlarına, genç nesillere örnek kamil bir insan olur. Abay, Kara Sözlerinde kâmil insan olma yolunun hem dinî hem de insanî bilgilerle açılabileceğini örneklerle izah etmiştir. Zenginliğin de bilginin de toplumda saygı görmenin de kaynağının ilim, çalışma ve gayretle olacağını öğütlerken tembelliğin insandaki en tehlikeli hastalık olduğunu ifade etmiştir. Abay, otuz yedinci sözde bunu şöyle dile getirir:

“*Toq tilenşi - adam saytanı, hareketsiz - sopı montanı*” [3] (Ayan, 2017: 164).

(Tok dilenci insanın şeytanıdır, çalışmadan karnını doyuran iki yüzlü sofudur).

Abay, iki kadının çalışmalarından ilham alarak “Asempaz Bolma Arnege” adıyla bilinen şiirini yazar. Bu şiirde her insanın toplumda bir yeri olduğundan bahsedilir. İnsanın yapması gereken de bu yerini bulmak ve çalışarak, gayret ederek onu doldurmaktır. Doldurmak için de insan aklının yardımıyla bir marifet sahibi olmalıdır. İnsan, seçmeden ve düşünüp taşınmadan gördüğü her şeye heves etmemelidir. Marifet sahibi insan, değerlidir. Abay, aşağıdaki şiirde bunu şöyle ifade eder:

“*Asempaz bolma arnege*

Önerpaz bolsan arkalan

Sen de bir kirpiş dünyeye,

Ketigin tap, ta bar, kalan!” [5] (Kibar-Şiirler, 2014: 259).

(Her şeye heveskar olma

Sanatkar isen cefasını sırtla.

Sen de bir kerpiçsin bu dünyada

Gediğini bul da, git yerleş oraya...)

2. M. Akif Ersoy’da Çalışma Teması

Çalışma, M. Akif’in gerek *Safahat*’ta gerekse diğer eserlerinde üzerinde en çok durduğu temalardan birisidir. M. Akif’e göre bir toplumunun içinde bulunduğu uyuşukluk, gerilik ve cehaletten kurtulması için çok çalışması gerekmektedir. M. Akif, *Safahat*’ın birinci kitabında, *Azim ve Durmayalım*, adlı şiirleriyle çalışmanın önemini vurgulamıştır.

Azim, adlı şiirde insan için gayretin ne kadar önemli olduğu dile getirilir. Bu şiirdeki esas düşüncüyü şu şekilde özetlemek mümkündür: İnsan azimli olmalı, hedefi için çaba harcamalı ve hiçbir zaman

ümitsizliğe (ye'se) düşmemelidir ¹ [6] (Şengüler, 2000: 36). Çünkü ümitsizliğin sonu yoktur. Akif, *Azim* şiirinde çölde çocuğunu kaybeden ve ne yapıp edip onu bulan bir babanın azmini şöyle anlatır:

"Bir gaye-i maksuda şitab eyleyen adem,

Tutmuşsa bidayette eğer muhkem,^[L SEP]

Er geç bulacak sa'y ile dil-hahını elbet.^[L SEP]

Zira bu şu'un-zar tecellide, hakikat,

Olsun da emel azm ü taharriye mukarin;

Tevfik zuhur eylemesin sonra... Ne mümkün!

Ba'zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmid...

İnsan o zaman etmelidir azmini-teşdid,

Ye'sin sonu yoktur, ona bir kere düşersen

Husrâna düşersin, çıkamazsın ebediyyen!

Mahkûm olarak ye'se düşse şu biçare peder de

Evlâdını şayet o karanlık gecelerde,

---

¹ Mehmet Akif, Sebilü'r-Reşad dergisinde yayımlanan, İnşirah suresinin 1.-8. ayetlerini tefsir ettiği yazısında da Allah'tan ümidi kesmenin ve yese düşmenin haram olduğunu, çalışmaya ve azme sarılmanın Müslümanlığın ruhu olduğunu bazı İslami hükümleri de örnek vererek dile getirir.

Vazgeçmiş olsaydı aramaktan, ne bulurdu?

Elbet biri candan, biri cânândan olurdu” [7] (Düzdağ: 1991, 59).

M. Akif, çalışmanın anlamını ve önemini *Fâtiḥ Kürsüsünde* adlı manzumesin ikinci kısmında genişçe ele alınmıştır. Buradaki vaiz, A'râf sûresinin 185. ayetini şöyle yorumlar: Kâinattaki her şey, yüce Yaradan'ın tecellisidir. Kâinattaki varlıkları hayatta tutan kanun ise çalışmaktır. M. Akif, *Fatih Kürsüsünde*, adlı manzumede çalışmayla ilgili şunları dile getirir:

“Tasavvur eyleyelim şimdi başka bir, kudret,

Ki hep kuvâyı doğurmuş, esâsı madde... Evet!

Nedir bu? Başka değil, aynı cilvenin işidir:

Bütün ezeldeki sa'yin tekasüf etmişidir.

Su madde yok mu ki almakta birçok eskâli,

Onun da varmadadır sa'ye asl-ı seyyâli.

Neden mi? Çünkü bütün kudretin tekasüfüdür.

Zaman da sa'ye çıkar: Çünkü hep onunla yürür.

Mekân da sa'ye varır: Sa'yi sıfıra indiriniz,

Mekân tasavvur edilmez, muhal olur hayyiz.

Bekayı hak tanıyan sa'yi bir vazife bilir;

Çalış ki beka sa'y olursa hakkedilir.

Kamer çalışmadadır gökle yer çalışmadadır.

Güneş çalışmada, seyyareler çalışmadadır.

Didinmeden geri durmaz nücum-i gisu-dar;

Bütün alın teridir durmayıp yağın envar!" [7] (Düzdağ, 1991: 432).

Akife göre insanın hayatı bir mücadelenin ürünüdür. İnsan durmadan çalışmak zorundadır. Çalışmadan, mücadele etmeden bireyin ve toplumun bir yerlere varması mümkün değildir. Dünya durmaksızın işleyen bir çalışma kanuna bağlı iken insan onun dışında kalmaz. Yaradılışın kanunları, insana istisna tanımaz. O, kimin yaşama hakkına sahip olduğunu görür ve anlar. Çalışanın hayat hakkı vardır. Yaradılışın kanunları, çalışanlara dokunmaz; çalışmayanları birer birer öldürür. Akif, *Fatih Kürsüsünde*, adlı manzumede şunları dile getirir:

"Bekâyı gaye sayanlar koşup ilerlemede;

Yolunda zahmeti rahmet bilip müzâhemed.

Terakkiyatını milletlerin gören, heyhat,

Zaman içinde zaman etse, haklıdır, isbat" [7] (Düzdağ, 1991: 235)

Akif'in, *Hakkın Sesleri* adlı kitabının dördüncü parçası Yusûf suresinin 87. ayeti ile başlayıp, çalışma ve azim fikri üzerine bina edilmiştir. Akif, *Hakkın sesleri*, adlı manzumede çalışmayan, miskinlikten kurtulamayan insanlara seslenerek, şöyle demektedir:

"Hüsrâna rıza verme... Çalış... Azmi bırakma;

Kendin yanacaksan bile evlâdını yakma!" [7] (Düzdağ: 1991: 193)

Aynı şiirin ilerleyen satırlarında, gelecekte ümidini kesip gayret etmeyi bırakmanın alçak bir ölüme eşit olduğu dile getirilir:

"Atiyi karanlık görerek azmi bırakmak..."

Alçak bir ölüm varsa emînim budur ancak” [7] (Düzdağ: 1991: 192)

Akif, *Safahat*’ın altıncı kitabı olan *Asım*’da da çalışma konusu azimle birlikte ele alınır. Hocasâde, İslam dünyasını uyuşmuş bir bedene benzetir. Bu uyuşmuş bedeni uyandırmak için onun kalbine canlı bir ümit vermek gerekir. Ancak bunun için emek ve çaba lazımdır. Köse İmam ise Hocasâde’ye emek, çaba derken ‘başarıya’ ulaştıracak olanın Allah olduğunu hesaba katmadığını söyler.

Hocasâde’ye göre insanın üzerine düşen ‘zafer’ değil, seferdir; yani kendisinden beklenen çabayı, çalışmayı göstermesidir. Hocasâde’ye göre “başarı”, Allah’ın kuluna bir lutfudur. İnsan, elinden gelen her şeyi yaptıktan sonra Allah’a tevekkül etmelidir. Akif, *Asım* adlı manzumede şunları dile getirir:

“Ama kul neyle mükellefti ki, tevfik ile mi?

Hiç değil, sa’y ile tevfik o: Hudâ’nın keremi.

Sarı esbâba da çık, işte tarîk, işte refik;^[1]_[SEP]

Ne vazîfen senin olmazmış, olurmuş tevfik?

Oturup dil dökecek yerde gidip döksene ter!” [7] (Düzdağ: 1991: 394)

Çalışma teması başlığı altında değerlendirebileceğimiz konulardan biri de alın teriyle kazandığıyla yaşama düşüncesidir. *Safahat*’ın birinci kitabında yer alan *Seyfi Baba*, manzumesinde de bu anlayış bir erdem olarak değerlendirilir.

Seyfi Baba, yetmiş beşini geçmiş, yoksul bir ihtiyardır. Ailesinde Osman adlı oğlundan başka kimsesi yoktur. Seyfi Baba’ya göre çalışmayan, ekmek kazanmayan insan dünyanın yüz karası ve düşmanın maskarasıdır. İnsanın eli iş tuttuğu sürece çalışmamak, dilencilik etmek ayıptır. Akif, *Seyfi Baba* adlı şiirde şunları dile getirir:

“ Mehmet Ağ’nın evi akmış. Onu aktarmak için

Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün.

Ne işin var kiremitlerde a sersem! desene!

İhtiyarlık mı nedir, şaşkınım oğlum bu sene.

Hadi aktarmayayım... Kim getirir ekmeğimi?

Oturup kör gibi, nâmerde el açmak iyi mi?

Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:

Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası!^[1]_[SEP]

Yoksa yetmiş beşi geçmiş bir adam iş yapamaz;

Ona ancak yapacak: Beş vakit abdestle namaz" [7] (Düzdağ: 1991: 63).

Seyfi Baba, yaşlı olmasına rağmen ekmeğini kendi kazanmayı tercih etmektedir. Seyfi Baba'ya göre eli iş tutan kişi kimseye muhtaç olmamalıdır. *Küfe* 'de fiziki yönden bir engeli olmayan insanın çalışması gerektiği görüşüne yer verilir. Yine Akif, *Safahat* 'ın birinci kitabında yer alan *Küfe*, adlı manzumesinde çalışmak değil, okumak istediğini söyleyen Hasan'a nasihatte bulunurken şöyle der:

"Kuzum, ayıp mı çalışmak, günah mı yük taşımak?"

Ayıp: Dilencilik, işlerken el, yürürken ayak!" [7] (Düzdağ: 1991: 18).

3. Mukayese (Karşılaştırma)

Çalışma teması, Abay ve M. Akif'in gerek manzum gerekse mensur eserlerinde sık kullandıkları ortak temalardan birisidir. Yukarıda verilen alıntılardan hareketle *Çalışma*, temasına mukayeseli bakıldığı zaman şunlar söylenebilir: Abay ve M. Akif'in eğitim temasından sonra üzerinde en çok durduğu temalardan biri de çalışmadır. Abay ve M. Akif'e göre insanın çalışıp, alın teriyle

kazandığı çok kıymetlidir. Akif, *Seyfi Baba*, şiirinde yetmiş beşini geçmiş, yoksul bir ihtiyardan bahseder. Kimsesi yoktur, fakirdir, yaşlıdır ama hala çalışmaktadır. Akif, bu yaşlı adamın ağzından çalışmayla ilgili şu mısraları dile getirir:

“Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası:

Dostunun yüz karası; düşmanın maskarası!” [8] (Düzdağ: 1991: 63).

Sonuç

Abay Kunanbayev ve M. Akif, Abay yaşadıkları toplumlarda önde gelen şahsiyetlerdendir. Hem M. Akif hem de Abay, eserlerinde “çalışma” temasını çokça ele almışlardır. Çalışmayan, ekmek parası kazanmayan insan, dünyanın yüz karası ve düşmanın maskarasıdır. İnsanın gücü varken, sağlığı yerindeyken çalışmaması, dilencilik etmesi çok ayıptır. Abay’da Akif’e benzer düşünceleri dördüncü sözde şöyle dile getirmiştir: “Kurnazlık yapmak, göz süzüp, dilenip, adam sömürmek beceriksiz, alçak insanların isidir. Önce Allah’a güvenir, sonra kendi gayret ve çabana dayanarak çalışırsan, kara toprak bile karşılığını verir, boş bırakmaz”. Akif, *Küfe* adlı şiirde Hasan adlı genç çocuğa nasihat ederken çalışmanın, yük taşımamayı ayıp olmadığını söyler. Akif’e göre asıl ayıp insanın eli ayağı sağlam olduğu halde çalışmaması ve dilencilik yapmasıdır. Çalışmadan karnını doyuranları iki yüzlü olarak ifade eden Abay’da Akif’le benzer görüştedir. Abay’a göre her insanın toplumda bir yeri vardır; insan çalışarak hak ettiği yeri bulmalıdır. Bu makale Abay Kunanbayev ve M. Akif’in ‘Çalışma’ teması hakkında mütevazi bir çalışmadır. Bu çalışmanın daha kapsamlı çalışmalara katkı sağlamasını ümit ederim..

Kaynakça

- 1-Tınar, M.Y.(1996), *Çalışma Psikolojisi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- 2- Öner, M. (1996). *Abay Kunanbayev ve Tabiat Şiirlerinden Seçmeler*. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, S: 1, Ankara: TDK Yayınları.
- 3- Ayan, E. (2017), *Bir Devrin Aynası Abay Kunanbayev ve Kara Sözler*. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- 4- Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi (1997). Ankara:TDK Yayınları.
- 5- Kibar, Z(Çev. 2014), *Abay Kunanbayev Şiirler*, Ankara: Kazakistan Büyük Elçiliği
- 6- Şengüler, İ. H. (2000), *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Akif Külliyyatı*. 7. baskı, C. 9. Tefsiri Şerîfler, Hutbe, Vaaz ve Mektuplar, İstanbul: Hak Yayıncılık.
- 7- Düzdağ, M. E. (1991). *Mehmed Akif Ersoy, Hayatı ve Eserleri, Safahat*, İstanbul.